

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО СВІТОГЛЯДУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

УДК 342.5

*Володимир Олександрович Антонов,
старший науковий співробітник
відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат філософських наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА У РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

До найбільш актуальних проблем конституційного права, яким врегульовуються суспільні відносини, що виникають у процесі захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, слід віднести принципи забезпечення національної безпеки. Серед цих важливих принципів особливе місце посідає принцип верховенства права.

Зазначений принцип знайшов своє закріплення у ст. 8 Основного Закону України, у якій прямо зазначається, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1, с. 5], і яка, по суті, стала новим сприйняттям у національній правовій системі.

Принцип верховенства права, який є одним із провідних принципів сучасної правової системи України, зумовлює невід'ємні права людини і громадянина на свободу, рівність, справедливість, гідне життя, повагу і недоторканність, а також безпеку [2, с. 101–102].

Саме принцип верховенства права як основа державного і суспільного життя має затверджувати пріоритет невідчужуваних прав людини, які і становлять невід'ємний елемент права. Важливо звернути увагу на те, що їхнє існування поза межами права і без права є неможливим, оскільки це явище однієї сутності [3].

Поряд із цим принцип верховенства права обумовлює також необхідність додержання прав людини і гарантування їх державою. Слід зазначити, що ця важлива вимога знайшла своє закріплення у ч. 2 ст. 3 Конституції України, де права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження та забезпечення є головним обов'язком держави [1, с. 4]. Так, зокрема, аналізуючи принцип верховенства права у контексті зазначеного вище, слід наголосити, що практика сьогодення нас переконує про неефективність діяльності української держави щодо розв'язання соціально-економічних проблем громадян, що нерідко призводить до значних соціально-політичних конфліктів, порушення прав людини, закріплених у Конституції України. У нашому випадку йдеться про відповідальність держави за бездіяльність її органів та посадових осіб за грубі порушення конституційних прав громадян Української держави. Подібне безпосередньо породжує відчуття безкарності, всюдозволеності значної частини державних урядовців, держави в цілому,

що призводить до зневіри населення до її владних структур. Беручи до уваги сказане, є підстави стверджувати, що однією з основних причин безвідповідальності держави за бездіяльність її органів та інститутів є відсутність ефективних механізмів реалізації відповідальності держави перед особою. Саме тому першочерговим завданням всього українського суспільства має стати створення ефективних механізмів реалізації відповідальності держави перед особою, оскільки держава не зацікавлена у здійсненні, а тим паче в удосконаленні власної відповідальності перед народом.

Варто зазначити, що рівень відповідальності держави перед громадянином та суспільством за стан захищеності їх інтересів, прав та свобод залежить передусім від зрілості громадянського суспільства, його самоорганізації, активності впливу на державно-правові механізми, взаємовідносин між державою, суспільством і громадянином. Крім того, відповідальність може існувати лише у тих країнах, де у суспільства є можливість контролювати діяльність влади. І тому, як свідчать сучасні дослідження, держави й особливо ті, в яких відсутня демократія, а також переважають інші режими (авторитарні, тоталітарні, адміністративно командні), зводять до мінімуму можливість контролю з боку суспільства й окремих громадян дій органів влади і посадових осіб і, таким чином, уникають відповідальності перед ними [4, с. 444].

Питання про відповідальність держави перед особою, про реальну можливість громадського контролю й окремих громадян постає досить актуально у системі забезпечення національної безпеки Української держави. Йдеться про демократичний цивільний контроль у сфері безпеки, серцевиною якої має стати парламентський контроль [5, с. 62]. Проблема демократичного цивільного контролю системи забезпечення національної безпеки торкається специфічної та надзвичайно чутливої сфери суспільного життя, функціонування якої пов'язано із захистом національних інтересів і гарантуванням безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності, і яка в недалекому минулому була та ще й нині значною мірою залишається закритою для громадянського суспільства та громадян. У наш час ми все глибше усвідомлюємо, що формування демократичного громадянського суспільства, утвердження задекларованих у Конституції України демократичних засад правової держави мають неодмінно включати в себе створення ефективно діючої системи демократичного контролю над сферою національної безпеки, створення організаційно-правових умов та правових механізмів для реального впливу інститутів громадянського суспільства на діяльність цієї сфери, врахування думки широкої громадськості при формуванні та здійсненні державної політики у сфері національної безпеки Української держави.

Принцип верховенства права, закріплений ч. 1 ст. 8 Конституції України як основна умова формування системи забезпечення національної безпеки, передбачає створення відповідних умов за яких:

- панує право та правовий закон, доступність і наближеність судової влади до особи зокрема та громадян в цілому;
- право як форма суспільних відносин має виступати формою свободи особистості;
- верховенство права домінує в усіх сферах суспільно-політичного життя;
- справедливості судових рішень домінує над політичною доцільністю, де судовий захист особи та її прав і свобод є найвищою цінністю;
- конституційно закріплена відповідальність держави за дії своїх органів стосовно особистості та забезпечення її безпеки;
- правова рівність як всезагальна і необхідна форма буття та здійснення свободи людської життєдіяльності;
- народ є сувереном і головним джерелом та носієм влади в державі;
- демократичні принципи — головна умова існування держави суспільства та людини;

- свобода слова, політичні свободи та невтручання держави у приватне життя громадян, незалежність засобів масової інформації та інші свободи громадянського суспільства є непорушними принципами.

Таким чином, принцип верховенства права визначає, по суті, умови створення та функціонування державних органів, громадських організацій, системи забезпечення національної безпеки, основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Головними проявами принципу верховенства права є верховенство Конституції України та правових законів. При цьому слід зазначити, що право і закон не одне і те саме, оскільки будь-який закон, прийнятий державою, має бути правовим, тобто відповідати, перш за все, загальнолюдським принципам (справедливості, рівності, гуманізму). Діалектика права і закону полягає у тому, що закони можуть бути справедливими і несправедливими, правовими і не правовими, а право завжди відображає потреби розвитку суспільства справедливості.

Проте, на жаль, сьогодні доводиться вести мову про те, що в українській державі ще не досягнуто панування принципу верховенства права, оскільки на законодавчому рівні приймаються нестабільні та недосконалі закони, видаються підзаконні нормативно-правові акти, що суперечать вимогам законів [6, с. 32–34]. Також слід зазначити, що особливого значення в процесі впровадження принципу верховенства права у систему забезпечення національної безпеки набуває Конституція України, зміст якої має подвійну природу (суб'єктивно-об'єктивний характер) та є вищим проявом об'єктивації верховенства права.

Варто також зазначити, що Конституція України, яка, з одного боку, є Основним, але все ж таки Законом, що враховуючи психологічну, а не логічну обумовленість законотворення, визначає суб'єктивний характер Конституції; з другого боку, норми Конституції є апіорно правовими, такими, що не ставляться під сумнів, тобто у цьому сенсі Конституція набуває об'єктивного характеру [7, с. 129]. Таким чином, цей принцип спрямовує діяльність суб'єктів системи забезпечення національної безпеки на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах їхньої життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. *Конституція України*: текст відповідає офіц. — К. : Національний книжковий проект, 2011. — 48 с.
2. *Консова Н. С.* Права человека и демографические процессы / Н. С. Консова. — М. : Норма, ИНФРА, 2009. — 240 с.
3. *Козюбра М. І.* Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція / М. І. Козюбра // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 4. — С. 26–34.
4. *Любошиц В. Я.* Теория государства и права / В. Я. Любошиц, А. Ю. Мордовцев, И. В. Тимошенко. — Ростов н/Д : Леврт, 2002. — 512 с.
5. *Парламентський контроль у сфері безпеки і оборони: матеріали міжнародної конференції* (м. Київ, 27–28 вересня 2002 р.) / Національний інститут проблем міжнародної безпеки Женевський центр контролю над збройними силами. — К. : НУПМБ, ДСАР. — 296 с.
6. *Васькович Й.* Проблеми та перспективи побудови правової держави в Україні / Й. Васькович // Право України. — 2000. — № 1. — С. 32–34.
7. *Вовк Д.* Проблеми визначення та дії принципу верховенства права в Україні / Д. Вовк // Право України. — 2003. — № 11. — С. 37–42.

Антонов В. О. Забезпечення безпеки людини як важлива складова у розбудові Української держави в контексті сучасних реалій

У статті зазначається, що практика сьогодні глибоко переконує про неефективність діяльності Української держави щодо розв'язання соціально-економічних проблем громадян, що нерідко при-

зводить до значних соціально-політичних конфліктів, порушення прав людини, закріплених у Конституції України.

Ключові слова: захист, держава, людина, конституція, конфлікт, безпека.

Антонов В. А. Обеспечение безопасности человека как важная составляющая в развитии Украинского государства в контексте современных реалий

В статье указывается, что практика сегодняшнего дня глубоко убеждает в неэффективности деятельности украинского государства в отношении разрешения социально-экономических проблем граждан, что нередко приводит к значительным социально-политическим конфликтам, нарушениям прав человека, закреплённых в Конституции Украины.

Ключевые слова: защита, государство, человек, конституция, конфликт, безопасность.

Antonov V. Human security as an important component in the development of the Ukrainian state in the context of contemporary realities

The author states that the contemporary practice deeply proves the inefficiency of the Ukraine state activity in solving social and economic problems its citizens, which is often leads to significant social and political conflicts, violation of human rights proclaimed by the Constitution of Ukraine.

Key words: defense, state, citizen, constitution, conflict, security.

УДК 340.12

*Олег Леонідович Богініч,
старший науковий співробітник
відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

МІФОЛОГЕМИ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ТА РЕАЛІЇ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Останні події в Україні, пов'язані з протистоянням влади та суспільства, що призвели до загибелі людей, наочно підтвердили кризу правової системи України, яка виявилася неспроможною гарантувати та забезпечити основне природне право людини — право на життя. Цьому сприяли низка чинників.

Серед перших — головних на думку автора — слід назвати ідеалізацію права, неврахування антропологічної його складової. Людство протягом століть рухалося від права сили до сили права, але перше має природний характер, а тому потужну дію, яку треба враховувати при побудові правової політики будь-якої держави. Українська держава проігнорувала наявність такого важливого чинника, а тому опинилася у закономірному програві, точніше — програто суспільство, оскільки всі негативні наслідки такої недалекогоглядної політики лягли на плечі громадян. Натомість державні чиновники, принаймні вищі посадові особи, неабияк від цього виграли.

Про право сили в наукових дослідженнях за часів незалежності України практично не йшлося. Міфологеми, які пізніше не без участі окремих науковців та політиків стали ідеологемами,